

Szemán Ádám

PhD hallgató

Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

TÁRSADALOMRA VESZÉLYESSÉG MEGJELENÉSE, ALAKULÁSA ÉS
FOGADTATÁSA A MAGYAR BÜNTETŐTÖRVÉNYEKBE

Debreceni Jogi Műhely, 2022. évi (XIX. évfolyam) 1-2. szám
(2022. augusztus 25.)

DOI 10.24169/DJM/2022/1-2/6

Absztrakt: A társadalomra veszélyesség a Büntető Törvénykönyv bűncselekmény-fogalmának talán a legtöbbet vitatott fogalmi eleme. A honi büntetőjogi felelősség megállapíthatósága körében kiemelkedő szerepet tölt be ezen fogalom. A 20. században a büntetőjog területén elismert jogtudósok között vita tárgyát képezte annak szükségszerűsége az éppen hatályos Büntető Törvénykönyvünkben.

A rendszerváltást megelőző korszak szocialista büntetőjogában a társadalomra veszélyesség fogalma a büntetőjog „osztálytartalmának” kifejezésére szolgált. E fogalom a 90-es éveket követően – a büntetőjog tudományában, a jogalkotás és a jogalkalmazás területén egyaránt – megtisztult a szovjet jogból átvett, pártállami politika célokat szolgáló tartalmi elemektől. Manapság már olyannyira nincs ideológiai, párt-politikai jelentéstartalma a társadalomra veszélyesség meghatározásának, hogy a büntető-jogtudományban jártás jogtudósok jelentős része, és az ítélkezési gyakorlat is – a német dogmatikából átvett – materiális jogellenesség fogalmi megfelelőjeként tartja számon. (Újvári, 2003)

Jelen írásomban a társadalomra veszélyesség fogalmának megjelenését és fogadtatását mutatom be a magyar büntető törvényekben és büntető-jogtudományban egyaránt, egészen az azt megelőző – formális jogellenességet alkalmazó – időszaktól a hatályos Büntető Törvénykönyvünkig.

Kulcsszavak: társadalomra veszélyesség, magyar, büntető törvény

The Appearance, Development, and Reception of Danger to Society in Hungarian Criminal Law

Abstract: The concept of danger to society is perhaps the most controversial element of the Criminal Code's definition of crime. This concept plays a prominent role in the determination of criminal liability in domestic criminal law. In the 20th century, its necessity in our Criminal Code, which was in force at the time, was the subject of debate among jurists of repute in the field of criminal law.

In the socialist criminal law of the pre-communist era, the concept of danger to society was used to express the 'class nature' of criminal law. After the 1990s, this concept – in the science of criminal law, in legislation and in the application of law as well – was cleared of the content elements adopted from Soviet law to serve the aims of party-state policy. Nowadays, the definition of danger to society is so devoid of ideological, party-political connotations that it is regarded by a significant number of legal scholars in the field of criminal law and even by case law as the conceptual equivalent of material illegality, taken from German legal theory (Újvári, 2003).

In this paper, I will present the emergence and reception of the concept of danger to society in Hungarian criminal law and criminal jurisprudence, from the preceding period – which applied formal illegality – to the Criminal Code of legal force.

Keywords: danger to society, Hungarian, criminal law

Auftreten, die Entwicklung und die Aufnahme von Gefahren für die Gesellschaft in den ungarischen Strafgesetzen

Abstrakt: Gesellschaftsgefährdung ist das vielleicht umstrittenste Begriffselement des Kriminalitätsbegriffs des Strafgesetzbuches. Dieses Konzept spielt eine herausragende Rolle bei der Bestimmung der innerstaatlichen strafrechtlichen Verantwortlichkeit. Seine Notwendigkeit wurde im 20. Jahrhundert von anerkannten Rechtswissenschaftlern auf dem Gebiet des Strafrechts in unserem heutigen Strafgesetzbuch diskutiert.

Im sozialistischen Strafrecht der Zeit vor dem Regimewechsel wurde der Begriff der Gesellschaftsgefährdung verwendet, um den „Klasseninhalt“ des Strafrechts auszudrücken. Nach den '90er Jahren wurde dieser Begriff – in der Strafrechtswissenschaft, im Bereich der Gesetzgebung und der Strafverfolgung gleichermaßen – von inhaltlichen Elementen bereinigt, die aus dem sowjetischen Recht übernommen wurden und parteistaatlichen Zwecken dienten. Heutzutage hat die Definition der Gesellschaftsgefährdung keine ideologische, parteipolitische Bedeutung mehr, so dass ein erheblicher Teil der mit dem Strafrecht vertrauten Rechtswissenschaftler und in der Rechtsprechung als begriffliches Äquivalent der aus der deutschen Dogmatik übernommenen materiellen Illegalität angesehen wird. (Újvári, 2003)

In diesem Beitrag stelle ich die Entstehung und Rezeption des Begriffs der Gefahr für die Gesellschaft sowohl im ungarischen Strafrecht als auch in der Strafrechtsprechung dar, und zwar von der vorangegangenen Periode – in der die formale Illegalität angewandt wurde – bis zum aktuell – geltenden Strafgesetzbuch.

Schlachworte: Gesellschaftsgefährdung, Ungarisch, Strafrecht

1. A társadalomra veszélyesség „elődje”: formális (objektív) jogellenesség

A polgári társadalom értékrendjét tükröző modern büntető törvénykönyvek létrejöttével kialakult bűncselekmény fogalom megjelenése a XIX. század elejére tehető. (GÖRGÉNYI – GULA – HORVÁTH – JACSÓ – LÉVAY – SÁNTHA – VÁRADI, 2019, p. 111) A társadalomra veszélyesség megjelenését megelőző korszakra vonatkozó honi és külföldi büntetőjog-tudomány a bűncselekmény fogalma körében évtizedeken keresztül a formális jogellenesség fogalmát használta. Lényegében ez a nullum crimen sine lege elvét megjelenítő és a jogszabállyal való ellentétben állást kifejező jogellenességet jelentette. Több jogtudós, köztük – az első között – ANGYAL Pál és VÁMBÉRY Rusztem fogalmazott meg gondolatokat a tisztán formális jogellenesség fogalmával kapcsolatban. (BELOVICS, 2007, p. 32)

ANGYAL szerint büntetendő cselekmény az a cselekmény, amit a törvény, illetőleg a törvény felhatalmazásából más kútfő büntetéssel fenyeget. (ANGYAL, 1909. p. 58) Nemzetközi szinten elsőként az 1810. évi francia büntető törvénykönyv fogalmazta meg – tisztán formális értelemben – a bűncselekmény fogalmát,

melyet több – köztük a magyar – európai állam is alkalmazott a saját büntetőtörvénykönyve megalkotása során. (BELOVICS, 2007, p. 32)

„*Bűncselekmény az, amit a törvény annak nyilvánít.*” (1810. évi francia büntetőtörvénykönyv, idézi: GÖRGÉNYI – GULA – HORVÁTH – JACSÓ – LÉVAY – SÁNTHA – VÁRADI, 2019, p. 111)

Maga a fogalom jogállami garanciát jelentett az állampolgári szabadságjogok védelme érdekében, azonban magáról a bűncselekmény lényegéről és a társadalmi-erkölcsi tartalmáról semmit sem mutatott. Ezen bűncselekmény-fogalom a formális logika szabályai mentén alakult ki és igen egyszerűen határozta meg a büntetni rendelt cselekmények körét. Arra vonatkozó indokokat korántsem tartalmazott, hogy a törvény miért nyilvánít egyes cselekményeket bűncselekménnyé, illetve arra sem adott választ, hogy melyek azok a jogi ismérvek, amelyek segítségével meg lehet húzni a határt a szabad és a jogilag tilalmazott emberi magatartások között.

Általánosságban elmondható, hogy a jogalkotók a jogtudományra bízta a bűncselekmény jogilag tartalmas fogalmának kialakítását, amely alkalmas arra, hogy eligazítást nyújtson a – jogalkotónak, jogalkalmazónak és az állampolgároknak egyaránt – a büntetendő cselekmény jogi ismertetőjegyeiről, vagyis a szabad és tilalmazott emberi magatartások között meghúzódo határvonalakról. (GÖRGÉNYI – GULA – HORVÁTH – JACSÓ – LÉVAY – SÁNTHA – VÁRADI, 2019, p. 111)

Jhering az elsők között foglalkozott *A bűnösség mozzanata a római magánjogban* című, 1867-ben megjelent tanulmányában az objektív jogellenesség problémakörével. Tanulmányában részletesen kifejtette azon álláspontját, mely szerint a jogellenesség teljességgel független az elkövető büntethetőségétől és bűnösségétől. (BELOVICS, 2007, p. 31)

A korszak büntetőjogi gondolkodását meghatározó jogtudósok körében kiindulópontként szolgált a Jhering által meghatározott objektív jogellenesség fogalom. Az e teóriát vallók szerint a jogellenességet maga a cselekmény, illetve az általa kiváltott folyamat hozza létre, mely egyrészt független a cselekvő tudattartalmától, másrészt annak beszámítási képességétől. A külvilágban lejátszódó, a szubjektív elemektől megfosztott objektív történés a jogellenesség megjelenítője, míg ezzel szemben a szubjektív elemek már a bűnösség körébe tartoznak. Beling mai napig érvényesülő tanai szerint a büntetni rendelt

cselekmények vizsgálata három részből tevődik össze. Mindenekelőtt azt kell vizsgálni, hogy az eljárás alapját képező cselekmény kimerítette-e valamely, a Büntető Törvénykönyvben megtalálható bűncselekmény törvényi tényállásának ismérveit, amennyiben igen, a következőkben elemezni kell, hogy a konkrét cselekmény jogellenes e. Amennyiben mindkét kérdés esetében igenlő eredményt kapunk, úgy a bűnösség kérdése az, amit végül fel kell tárnunk. (BELOVICS, 2007, p. 31)

2. Társadalomra veszélyesség, mint önálló fogalmi elem előzménye és megjelenése

A XIX. század végére jellemző német büntetőjog-tudomány – neves képviselői Franz Von Liszt és Ernst Von Beling – azonban a bűncselekmény fogalmát az akkori törvényi fogalomnál több elemmel kiegészülten, tényállásszerű, jogellenes és bűnös cselekményként határozta meg. (HOLLÁN, 2003)

Magyarország első nagy büntetőkódexe az 1878. évi V. törvénycikk – Csemegi-kódex – az európai tendenciákat követve szintén az objektív jogellenességet magában foglaló bűncselekmény-fogalmát alkalmazta. (KÓHALMI, 2012, p. 57) A törvény 1.§-a értelmében „*Büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít.*” (1878. évi V. törvénycikk, 1. §)

FINKEY Ferenc megfogalmazása szerint a büntetendő cselekménynek három fogalmi ismérve van: cselekmény, jogtalanság és (állam által) büntetéssel fenyegetettség. E körben megjegyzi, hogy annak van a szorosán vett fogalmi ismérvein kívül egy további ismérve is: nevezetesen a társadalomellenesség. Ebből következik, hogy a büntetendő cselekmény nem merő jogi fogalom, hanem egyszersmind társadalmi jelenség is, kifejlődésében és felfogásában mindig a társadalom értékítélete az irányadó. (FINKEY, 1914, p. 201)

A honi büntetőjog elmélet csupán az 1930-as évekre zárkózott fel a XIX. és XX. század fordulóján a német büntetőjogtudósok által kialakított fogalmi vázhoz. Ekkor jelentek meg a büntetőjog területén azok az elismert jogtudósok – Heller, Schultheisz –, akik a bűncselekményt – tudományos fogalomként – tényállásszerű, jogellenes és bűnös cselekményként határozták meg. Később kialakult a materiális jogellenesség fogalma. E szerint a szóban forgó bűncselekmény fogalmi elemnek csak az egyik oldala a formális jogellenesség, míg

a másik a materiális jogellenesség. Ez utóbbi alatt a cselekmény azon tulajdonságát értették, hogy jogtárgyat sért vagy veszélyeztet, illetve, hogy az összességben társadalmilag káros. (HOLLÁN, 2003)

Az 1922. évi szovjet-országi Btk. volt az első olyan büntetőtörvény, amely a társadalomra veszélyesség fogalmát alkalmazta. Egy adott cselekmény társadalomra veszélyessége központi elem volt, annak hiányában bűncselekmény nem jöhetett létre a formális jogellenesség megléte ellenére sem. A bűncselekmény materiális meghatározása fennmaradt a szovjet büntetőjogban, a formális jogellenességgel együtt adta a bűncselekmény fogalmát. Ezáltal a jogalkalmazó feladata nem csak a tényállászerűség, hanem annak vizsgálatára is kiterjedt, hogy az adott magatartás veszélyes-e a társadalomra. (GELLÉR – AMBRUS, 2017, p. 187)

A társadalomra veszélyesség, mint önálló fogalmi elem a II. világháborút követően terjedt el az akkori európai szocialista országok büntetőtörvénykönyveiben és büntetőjogtudományában is. (GELLÉR – AMBRUS, 2017, p. 187)

A formális bűncselekményfogalmi meghatározáson Magyarországon az 1950. évi II. törvény (Bt.) változtatott azzal, hogy a büntetendőség mellett a társadalomra veszélyességet is a fogalom elemévé tette. (MÉSZÁROS, 2020, p.12) E törvényi megfogalmazás szerint: „*Bűntett az a társadalomra veszélyes cselekmény, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendel.*” (Bt. 1. § (3) bek.)

A jogalkotó a magyar büntető anyagi jog történelmében először – Hollán Miklós szavaival élve az első szocialista félkódexben (HOLLÁN, 2003) – a Bt.-ban használta a társadalomra veszélyesség fogalmát: „*A társadalomra veszélyes cselekmény minden olyan tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti.*” (Bt. 1. § (2) bek.) TÍMÁR István a Bt. bűncselekményfogalmával kapcsolatos véleménye szerint a megalkotott új törvény a társadalomra veszélyes cselekményekkel szembeni védelmet tűzi ki a büntetőtörvények közös feladatául, melynek érdekében pontosan meg is jelöli azt, hogy mit ért társadalomra veszélyes cselekmény alatt. Míg ezzel szemben a Csemegi-kódexről úgy tartotta, hogy a bűncselekmény fogalmának alkalmazásakor megelégedett a formál-logika alkalmazásával, mellyel a „*maga burzsoá osztálytartalmát*” álcázta. (TÍMÁR, 1950, p. 379)

TÍMÁR a Btá. bűncselekmény fogalmával kapcsolatban azt is megjegyezte, hogy a kódex a bírónak és az ügyésznek teszi kötelességévé az elkövetett cselekmény olyan szempontú vizsgálatát, hogy az a népi demokrácia társadalmára veszélyes-e vagy sem. (TÍMÁR, 1950, p. 380)

KERTÉSZ Imre szerint a társadalomra veszélyesség fogalma „*osztályfogalom*”. A társadalomra veszélyesség vizsgálata során mindig az adott társadalom viszonyaiból kell kiindulni, ugyanis azok egymástól merőben eltérőek. Ezek a „társadalmi sajátosságok”, amik meghatározzák egy adott cselekmény társadalomra veszélyességét. KERTÉSZ a rabszolga-, a hűbéri és a kapitalista társadalmakat említi példaként, melyek alapvetően különböznek a szocialista társadalomtól. Az említett társadalmaknál egy adott cselekmény társadalomra veszélyessége eltérő lehet. A példaként említett országokat alapul véve, elképzelhető, hogy az a konkrét cselekmény, ami a rabszolgatartó államoknál csekély fokban, vagy akár egyáltalán nem veszélyes a társadalomra az a szocialista országokban kiemelkedő tárgyi súllyal rendelkezik. (KERTÉSZ, 1956, p. 221)

WIENER A. Imre a szocialista büntetőjog ideológiai felsőbbrendűségének a leképezését látta a társadalomra veszélyesség filozófiai fogalmának törvényi meghatározásában. A Btá. a társadalomra veszélyességnek három funkcióját fogalmazta meg: egyfelől szerepeltette a büntett fogalmában, a büntethetőséget kizáró tévedésben és a büntetőjogi szankció alkalmazásában. (WIENER, 2000, p. 51)

A törvény hatálybalépésével egyidejűleg a magyar jogtudomány képviselői bővíteni kezdték a bűncselekmény fogalmi ismérveit, ezáltal különböző módokon viszonyították egymáshoz a társadalomra veszélyesség és a jogellenesség fogalmait. (BELOVICS, 2017, p. 153) Többek között KÁDÁR Miklós szerint a bűncselekmény társadalomra veszélyes, jogellenes – tényállásszerű –, bűnösen elkövetett cselekmény. Hasonlóan vélekedett VISKI László is, aki szerint a bűncselekmény társadalomra veszélyes, tényállásszerű, és felróható – bűnös – cselekmény. Eltérően vélekedett azonban FÖLDVÁRI József, aki társadalomra veszélyes és büntetni rendelt cselekménynek definiálta a bűncselekményt. (idézi: BELOVICS, 2017, p. 153)

Itt előjárom megjegyezném, hogy FÖLDVÁRI 1978-as Btk. vonatkozásában kialakított koncepciója az, amely az egyszerűségénél, áttekinthetőségénél és a törvényi kategóriákhoz való ragaszkodásánál fogva kielégítette mind a dogmatika, mind pedig a joggyakorlat igényeit. Ezen rendszerben nem jut önálló szerephez a

jogellenesség és a tényállásszerűség. Érvelésében kifejtette, hogy a jogellenesség nem önálló ismérv, ugyanis annak materiális tartalma a társadalomra veszélyességgel azonos, formális jelentése pedig a tényállásszerűséggel, amely viszont a büntetni rendeltség kereteiben helyezkedik el. (GÖRGÉNYI – GULA – HORVÁTH – JACSÓ – LÉVAY – SÁNTHA – VÁRADI, 2019, p. 111)

3. Az 1961. évi V. törvény és az 1978. évi IV. törvény

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény tovább szerepeltette a társadalomra veszélyesség fogalmát a bűncselekmény meghatározásánál: (KÓHALMI, 2012, p. 64) „*Büntett az a társadalomra veszélyes cselekmény, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli, és amelyet szándékosan vagy – ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanul követnek el.*” (1961. évi V. törvény 2. § (1) bek.)

A kódex a társadalomra veszélyesség fogalmát a Btá-ban foglaltakhoz képest változatlan tartalommal tartotta fenn. BÉKÉS Imre szerint a társadalomra veszélyesség kettős. Egyrészt politikai kategória, mivel annak tartalmát az aktuális politikai berendezkedés érdekeinek veszélyeztetése, illetve az adott állam polgárai személyének vagy jogainak a veszélyeztetése adja. Másrészt a társadalomra veszélyesség fogalmának kialakításában a politikai tényeken felül részt vesznek konkrétan mérhető realitások. (BÉKÉS – BOGDÁL – GYÖRGYI – KÁROLY – MOLNÁR – PINTÉR – SZÜK, 1973, pp. 61-62.)

KÁDÁR és KÁLMÁN György szerint a társadalomra veszélyesség kapcsán felmerülő eldöntendő kérdés, hogy az csak tisztán büntetőjogi – objektív és szubjektív elemeket magában foglaló – vagy annál szélesebb kategória. (KÁDÁR, 1966, pp. 218-219) Álláspontjuk szerint a büntetőjogot a társadalomra veszélyes helyzetek közül az érdekli, amely emberi magatartás következménye és amely oly mértékben veszélyes a társadalomra, hogy ellene büntetőjogi eszközök alkalmazása indokolt. Ez alapján a társadalomra veszélyesség objektív tartalmú jogi fogalom, mely túlterjeszkedik büntetőjogi meghatározásán. Végző soron a társadalomra veszélyesség a társadalomra nézve veszélyeztető vagy akár sértő következmények bekövetkezését jelenti. (KÁDÁR, 1966, pp. 220-221)

KÁDÁR és KÁLMÁN szerint a társadalomra veszélyességet eredményező veszélyeztetésnek három ismérve van:

- a cselekmény a fennálló hátrányos állapot megváltoztatásának bekövetkezését tegye valószínűvé
- a kilátásba helyezett változás a társadalom szempontjából minősüljön hátrányosnak
- a társadalom szempontjából hátrányosnak minősülő helyzet, állapot bekövetkezése a tanúsított magatartás következtében legyen valószínűsíthető (KÁDÁR, 1966, pp. 220-221)

TOKAJI Géza megfogalmazása szerint a társadalomra veszélyesség „*ontológiai jellegű, életbeli, társadalmi jelenség*”, amely a jogi szabályozást megelőzi mind, történetileg, mind logikailag egyaránt és melyet nem a jog hoz létre, hanem amelyre a jog csupán reagál. (TOKAJI, 1976, p. 31)

Annak ellenére, hogy dogmatikai szempontból észlelhető hasonlóság a társadalomra veszélyesség és a polgári büntetőjogban használt materiális jogellenesség között, alapvető eltérések is tapasztalhatók. Így ezek a következők:

- A materiális jogellenesség osztálytartalmú kategória, addig a társadalomra veszélyesség a cselekmény valóságos tartalmát fejezi ki,
- a társadalomra veszélyesség a cselekmény kiindulópontja, a formális jogellenességet a polgári jogtudomány a materiális jogellenességgel egészíti ki és ezt a fajta jogellenességet általában érték kategóriaként interpretálja,
- a polgári büntető kódexekben a materiális jogellenesség általában nincs kodifikálva, s a bűncselekmény fogalmi ismérvkénti kezelése a tételes jog jogalkalmazó általi felülbíráását jelenti; a társadalomra veszélyesség a bűncselekmény-fogalom nélkülözhetetlen eleme és tételes jogilag is szabályozva van. (TOKAJI, 1976, pp. 34-35)

VISKI a társadalomra veszélyességet valamennyi bűncselekmény megvalósulásának érdemi feltételként aposztrofálta. A törvényben megfogalmazott tényállások megvalósítása megmutatja az adott magatartás társadalomra veszélyességét és a cselekmény jogellenességét is. (VISKI, 1968, p. 71)

A társadalomra veszélyesség a cselekmény objektív sajátossága, kifejezi, hogy az adott magatartás sérti vagy veszélyezteti a védett jogtárgyat. A bűncselekmény megvalósulása szempontjából a törvényi tényállás elemei nem rangsorolhatók. Büntett abban az esetben valósul meg, ha az elkövető cselekménye a törvényben foglalt valamennyi – objektív és szubjektív – tényállási elemet kimerítette. A vizsgálódás során azonban különbséget kell tenni a tényállási elemek között. A miniszteri indokolás helyes módszerként jelölte meg az objektív elemektől a szubjektív elemek felé haladást. Ennek megfelelően először a társadalomra veszélyességet meghatározó objektív mozzanatok alapján kell eldönteni, hogy a tanúsított magatartás végső soron veszélyes volt-e társadalomra. Csak ezt követően kerülhet sor a felróhatóság vizsgálatára. Ezentúl a társadalomra veszélyesség fogalma mindazoknak a jogi tárgyakkal az összefoglalása, melyeket a törvényhozó ultima ratio jelleggel büntetőjogi védelemben kíván részesíteni. (WIENER, 1999, p. 154)

A korabeli elmélet szerint „*amíg valamely cselekménytípust a törvény kriminális büntetés érdemlőség határát meghaladónak tartja, a bíróságoknak az az alá vonható cselekményt társadalomra veszélyesnek kell tekinteni.*” (WIENER, 1999, p. 155)

Az 1978. évi IV. törvény a bűncselekmény általános fogalmában ugyanazokat az elemeket írta le, mint az elődje, azonban – WIENER megfogalmazása szerint – rosszabb formában. (WIENER, 1999, p. 154) Az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete a társadalomra veszélyesség kapcsán a következő szövegjavaslatot fogalmazta meg a 2013. június 30-ig hatályban lévő 1978. évi IV. törvény kodifikációs előmunkálatai során: „*Társadalomra veszélyes minden olyan tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti, illetőleg amely e jogtárgyak sértésére vagy veszélyeztetésére (vagy: amely ilyen sérelem vagy veszély előidézésére) irányul és arra alkalmas.*” (MTA Állam- és Jogtudományi Intézet szövegjavaslata, idézi: KÓHALMI, 2012, p. 71)

A törvény megalkotásakor elvi alapként szolgált, hogy materiális bűncselekmény-fogalmat kell megalkotni, melyből következik, hogy a társadalomra veszélyesség fogalmát sem szabad elhagyni. A jogszabály szövegalkotói szerint a büntető-jogalkalmazás és jogalkotás egyik alappillére kerül rögzítésre, így a fogalomnak mind elméleti, mind gyakorlati szempontból helytállóknak, egyértelműnek és támadhatatlannak kell lennie. A Koordinációs Bizottság a Kodifikációs Bizottság előterjesztésével egyet értett, ugyanis továbbra is helyesnek tartotta a társadalomra

veszélyesség fogalmának alkalmazását az új Btk.-ban, mivel az tartalmilag is időtállóan bizonyult. (KŐHALMI, 2012, pp. 71-73)

Az 1961-es Btk.-tól eltérően az 1978. évi IV. törvény a bűncselekmény általános fogalmát a szubjektív elemmel kezdte, ami WIENER szerint ellentétes a felelősségtan részleteinek kidolgozásakor általában alkalmazott objektív elmélettel. Az 1978. évi IV. törvényhez fűzött miniszteri indokolás megállapítása a felelősségrevonás szempontjából bizonytalanságot teremtett. A bűncselekmény fogalmának meghatározásából levezethető, hogy nem beszélhetünk bűncselekményről abban az esetben, ha egy magatartás formálisan megvalósítja ugyan a törvény Különös Részének valamelyik tényállását, de az elkövetés konkrét körülményei miatt az nem veszélyes a társadalomra. Ilyen esetben ugyanis hiányzik a társadalomra veszélyesség. (WIENER, 1999, p. 156)

Olyan kivételekre szorította a Btk. magyarázata az indokolásban foglaltak alkalmazásának lehetőségét, amelyeket materiális jogellenességet kizáró körülményként szoktak tárgyalni. E körben az ökölvívó mérkőzést és a gazdálkodás körében megengedett rizikót említve példaként. (WIENER, 1999, p. 156)

4. Hatályos Büntető Törvényünk: 2012. évi C törvény

A rendszerváltás idején hatályba lépő és a büntetőjogot alakító törvények változatlanul fenntartották az 1978-as Btk. bűncselekmény-fogalmát, így ezáltal a társadalomra veszélyesség is megmaradt a bűncselekmény törvényi fogalmában. Legális definíciójában csupán stílárius változtatást hozott az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény, amelynek 38. § (1) bekezdésének harmadik mondata szerint „*Abol jogszabály a Magyar Népköztársaságot említi, ezen a Magyar Köztársaságot kell érteni.*” (1989. évi XXXI. törvény 38. § (1)) Már ekkor sokan valószínűnek tartották, hogy egy új büntető törvénykönyv megalkotása esetén a társadalomra veszélyesség kikerül a bűncselekmény törvényi fogalmából. Ezzel szemben voltak olyan jogtudósok – köztük FÖLDVÁRI és BERKES –, akik nem tartották szükségesnek mellőzni a társadalomra veszélyességet. A jogirodalom másik része azonban – például WIENER – búcsút intett volna a materiális bűncselekmény-fogalom kodifikálásának és mellőzte volna a társadalomra veszélyesség, mint fogalmi elem törvényi értékelését. (HOLLÁN, 2003)

Az új Btk. (2012. évi C. törvény) előkészítése során azon álláspont került többségbe, mely szerint a társadalomra veszélyességet mellőzni szükséges a bűncselekmény törvényi fogalmából és ezáltal a bűncselekmény formális meghatározásához kell visszatérni. (HOLLÁN, 2003) Egy 2008. szeptemberi Btk. változat szövege szerint „*Bűncselekmény az a büntetni rendelt tevékenység vagy mulasztás, amely jogellenes és amelyet szándékosan vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanságból követnek el.*” (idézi: KÓHALMI, 2012)

A KIM Büntetőjogi Kodifikációs Főosztályát vezető Miskolczi Barna szakértői csoportja azonban a korábbiaktól eltérően azt az álláspontot képviselte, hogy a társadalomra veszélyesség a továbbvitelre érdemes és alkalmas. (KÓHALMI, 2012)

Az új Büntető Törvénykönyv indokolása szerint a büntető törvénynek meg kell határoznia a bűncselekmény fogalmát, mert ezzel teremti meg a szabályozás szilárd elvi alapjait, és így mozdítja elő leghatékonyabban a helyes gyakorlat kialakulását. Az új kódex bűncselekmény-fogalma megegyezik az 1978. évi IV. törvényben szabályozottakkal, amelynek elemei: a tényállásszerűség – büntetni rendeltség –, a társadalomra veszélyesség, és a bűnösség – szándékosság vagy gondatlanság –. „*Ezen elemek közül csak a társadalomra veszélyesség definíciója változik kisebb mértékben: előbb az egyéni jogok, másodsorban Magyarország Alaptörvény szerinti állami, társadalmi, gazdasági rendjének sérelme, illetve veszélyeztetése jelenik meg a felsorolásban.*” (KÓHALMI, 2012)

NAGY Ferenc álláspontja szerint a társadalomra veszélyesség bűncselekmény-fogalmi kategóriakénti fenntartása de lege ferenda nem kívánatos, mivel az inkább szociológiai fogalom, amelynek értelmezése, büntetőjogi megítélése nem egységes. (NAGY, 2005, p. 47)

WIENER szerint az új törvényben következetesen el kell választani a csekély súlyú cselekmény elbírálására és a materiális jogellenesség hiányára vonatkozó szabályozást. WIENER a szocialista büntetőjog ideológiai felsőbbrendűségét alátámasztani hivatott kategóriaként kezeli HOLLÁNHOZ hasonlóan. (WIENER, 1999, p. 195)

FÖLDVÁRI a társadalomra veszélyességet a bűncselekmény fogalmának egyrészt objektív, másrészt tartalmi jellegű ismérveként értelmezi. Objektív mivel az a cselekmény sajátossága, független az elkövető személyétől. Tartalmi, mert választ ad arra, hogy miért nyilvánította bűncselekménnyé a kérdéses cselekményt a törvényhozó. (FÖLDVÁRI, 2003, p. 79)

Lényegében FÖLDVÁRI álláspontját fogadja el BÉKÉS Imre és BLASKÓ Béla is. (GÖRGÉNYI – GULA – HORVÁTH – JACSÓ – LÉVAY – SÁNTHA – VÁRADI, 2019, p. 118) Hatályos büntető törvénykönyvünkben a társadalomra veszélyesség nem csak jogalkotói, hanem jogalkalmazói szinten is értékelést nyer. (BLASKÓ, 2007, p. 149)

„A jogalkotó számára a cselekmény típusok absztrakt társadalomra veszélyességének felismerése iránymutatóként szolgál a büntetendővé nyilvánításhoz... Az adott társadalomban az adott időszakban meglévő értékrendek alapján dönt a törvényhozó, hogy az egyes magatartástípusok tekintetében milyen szinten vonja meg azt az „objektív zsinormértéket” amelynek meghaladása esetén a társadalomra veszélyes magatartás elleni védekezéshez büntetőjogi eszközöket kell igénybe venni.” (BLASKÓ, 2007, p. 149)

A jogalkotó bűncselekmény típusokat alakít ki, melyek vonatkozásában – absztrakt módon – értékeli a társadalomra veszélyességet, mely a büntetési tételek meghatározásában kerül kifejezésre. A jogalkalmazó pedig konkrét cselekmények társadalomra veszélyességét értékeli, melynek foka tükröződik a kiszabott szankció mértékében is. (BLASKÓ, 2007, pp. 149-151)

A társadalomra veszélyesség fogalmát hatályos törvényünkben a 4.§ (2) bekezdése határozza meg, a korábbi törvényhez képest annyi eltéréssel, hogy az egyéni és a kollektív érdekek sorrendje felcserélődött: mások személye vagy jogai megelőzik Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét. (BUSCH, 2014, p. 502) Ezen kívül figyelembe veendő eltérés, hogy a jogalkotó a bűncselekmény törvényi fogalmában nem „a törvény”, hanem „e törvény” kifejezést használja. Ezáltal bűncselekményt csak a Btk. határozhat meg. (NAGY, 2014, p. 141)

A magyar büntetőjog értékrendszerében csak az emberi magatartások társadalomra veszélyességének értékelésére kerül sor. Társadalomra veszélyes emberi magatartások köréből kerülnek ki mindazok a magatartások, amelyek – a jogalkotó értékítéletétől függően – a büntetendővé nyilvánítás ténye folytán jogellenessé válnak. (BLASKÓ, 2016, p. 145)

A társadalomra veszélyességnek, mint bűncselekmény fogalmi elemnek a Btk-ban való megtartása továbbra is nagy kihatással van a jogalkalmazásra, mert biztosítja a bíróságok alakító szerepét. Egyedi ügyekben szükséges annak bizonyítása, hogy az adott cselekmény veszélyes-e a társadalomra, így tehát a társadalomra veszélyesség meglétét a konkrét büntetőügyekben igazolni kell. Ennek hiányában

a cselekmény büntetendősége és bűnössége esetén is lehetővé teszi, hogy a bíróság felmentő ítélettel határozzon. (BLASKÓ, 2016, p. 147)

Összegzés

Összességében elmondható, hogy a hosszú évek, évszázadok alatt kialakult és fejlődött büntető-jogtudomány különbséget tesz a formális és a materiális bűncselekmény-fogalom meghatározás között. Ezek alapján formális megközelítésben a bűncselekmény fogalmát a nullum crimen sine lege elve írja le, azaz bűncselekményt csak az a cselekmény képez, amit a törvény annak nyilvánít. Míg materiális értelemben a bűncselekmény fogalma a büntetendőség mellett a társadalomra veszélyességgel és a bűnösséggel egészült ki.

A büntetőjog területén tevékenykedő jogtudósok nagy része ma már egyetért abban – legalábbis tudomásul veszi –, hogy a jogellenesség materiális meghatározása és ezáltal a társadalomra veszélyesség fogalma nélkülözhetetlen a hatályos büntető törvénykönyvből. Magam is osztom azt az álláspontot, mely szerint szükséges ezen fogalom szerepeltetése a bűncselekmény törvényi fogalmában, mivel véleményem szerint nem elegendő a csupán törvénnyel való szembenállást kifejező formális jogellenesség megléte, szükség van a „miértek” – gondolok itt arra, hogy miért bűncselekmény az adott cselekmény – megválaszolására is, amely végső soron a jogellenesség tartalmi szempontból való meghatározását jelenti.

Dolgozatomat Belovics Ervin gondolataival zárnám, mellyel szintén egyetértek: *„a kérdést érzelmi alapon is megközelítő szerzők a terminológia használatát szimbolikus jelentőségű értékválasztásnak is tekintik, választásnak a jogállam vagy önkényuralom, az 1871. évi német vagy az 1926. évi szovjet-orosz Btk., Franz von Liszt vagy Pasukanisz között. Valójában azonban sem az elmélet, sem a gyakorlat képviselőinek nincs választási lehetősége. Mindaddig ugyanis, amíg a hatályos Büntető Törvénykönyv tartalmazza a bűncselekmény fogalmát, illetve amíg ennek egyik eleme a társadalomra veszélyesség, annak használatától eltekinteni nem lehet.”* (BELOVICS, 2007, p. 42)

Irodalomjegyzék

- ANGYAL Pál (1909): A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1909.
- BELOVICS Ervin (2007): A Jogellenesség és a Társadalomra Veszélyesség Konfliktusa. Iustum Aequum Salutare III. 2007/3.
- BELOVICS Ervin (2017): Büntetőjog I. Általános Rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2017.
- BÉKÉS Imre – BOGDÁL Zoltán – GYÖRGYI Kálmán – KÁROLY Endre – MOLNÁR József – PINTÉR Jenő – SZÜK László (1973): Büntetőjog Általános Rész. I. kötet. Tankönyvkiadó. Budapest, 1973.
- BLASKÓ Béla (2007): Magyar Büntetőjog Általános Rész. Tankönyv. Hatodik, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2016.
- BLASKÓ Béla (2016): Magyar Büntetőjog Általános Rész. Tankönyv. Harmadik, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2007.
- BUSCH, Béla (2014): Az új Btk. Általános részének alapfogalmai (hatály, a bűncselekmény, a tettesek és részesek, a társadalomra veszélyesség). Jogtudományi Közlöny, 69 (11)., 2014.
- FINKEY Ferenc (1914): A magyar büntetőjog tankönyve Negyedik, átdolgozott kiadás. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1914.
- FÖLDVÁRI József (2003): Magyar Büntetőjog – Általános Rész 7. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó. Budapest, 2003.
- GELLÉR Balázs – AMBRUS István (2017): A magyar büntetőjog általános tanai I. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2017.
- GÖRGÉNYI Iona, GULA József, HORVÁTH Tibor, JACSÓ Judit, LÉVAY Miklós, SÁNTHA Ferenc, VÁRADI Erika (2019): Magyar Büntetőjog Általános Rész. Wolters Kluwer Hungary. Budapest, 2019.
- HOLLÁN Miklós (2003): Megkésett búcsú a társadalomra veszélyességtől. Jogelméleti Szemle. 2003. 4.
- KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György (1966): A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966.

- KERTÉSZ Imre (1956): A „társadalomra veszélyesség” kérdései. Belügyi Szemle. 1956. 3.
- KÓHALMI László (2012): A büntetőjog alapproblémái. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet. Pécs, 2012.
- KÓHALMI László (2012): A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben. Büntetőjogi Szemle. 2012. 2.
- MÉSZÁROS Ádám (2020): A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban. Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2020.
- Nagy Ferenc (2005): A bűncselekmény törvényi fogalmáról jogösszehasonlító kitekintéssel. In. Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2005.
- NAGY Ferenc (2014): Anyagi büntetőjog. Általános rész I. Iurisperitus Bt. Szeged, 2014.
- TIMÁR István (1950): Az 1950. évi II. tv. Egyes kérdései. Jogtudományi Közlöny. 1950. 6.
- TOKAJI Géza (1976): Fejezetek a Büntetőjog Általános Része Köréből. Második, bővített kiadás. Szeged, 1976.
- UJVÁRI Ákos (2003): Gondolatok a társadalomra veszélyesség (materiális jogellenesség) jövőbeli jogi sorsáról. Jogelméleti Szemle. 2003. 1.
- VISKI László (1968): A veszélyeztetés, mint materiális bűncselekmény. Állam- és Jogtudomány XI/1. 1968.
- WIENER A. Imre (2000): Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Részének kodifikálásához. MTA Jogtudományi Intézete, Közlemények. Budapest, 2000.
- WIENER A. Imre (1999): Büntetendőség Büntethetőség. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó MTA Állam- és Jogtudományi Intézet. Budapest, 1999.